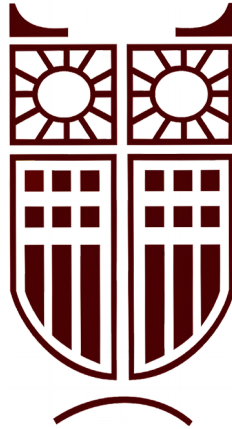

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**

ΕΡΓΑΣΙΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ 2014-2015

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΚΑΤΣΟΥΓΚΡΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΔΑΝΑΗ

A.M.: 06110009

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΕΛΛΟΝ ΡΟΜΠΕΡΤ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

➤ Εισαγωγή	3
➤ Πρώτη Επαφή – Παρατήρηση	5
○ Αλέξανδρος	5
○ Μάρκος	6
○ Πέτρος	7
○ Χάρης	8
○ Ειρήνη	9
○ Άρτεμις	9
○ Νεφέλη	10
➤ Παρέμβαση – Επιλογή παιδιού και συμπεριφοράς	13
➤ Αρχικός σχεδιασμός παρέμβασης	14
➤ Εξέλιξη παρέμβασης	16
○ 1 ^η Φάση	16
▪ Τοστ	16
▪ Μήλο	20
○ 2 ^η Φάση	26
➤ Γενίκευση σε άλλα πλαίσια, δυσκολίες και προτάσεις Βελτίωσης της παρέμβασης	30
➤ Επίλογος – Η εμπειρία της πρακτικής άσκησης	32
➤ Βιβλιογραφία	33

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα πλαίσια της πρακτικής άσκησης, πέντε άτομα από το Τμήμα Ψυχολογίας ανατεθήκαμε σε ένα Κέντρο Ημέρας για παιδιά με Αυτισμό. Στη δομή εφαρμόζεται από τέσσερις ψυχολόγους και μια ειδική παιδαγωγό, πρόγραμμα παρέμβασης βασισμένο στην επιστήμη της Πειραματικής και Εφαρμοσμένης Ανάλυσης Συμπεριφοράς (Experimental and Applied Behavior Analysis - EABA). Αυτή την εποχή, ο φορέας φιλοξενεί επτά παιδιά ηλικίας τεσσάρων μέχρι είκοσι ενός ετών, η πλειοψηφία των οποίων ανήκει στο Φάσμα του Αυτισμού.

Από την πρώτη στιγμή, εντύπωση μου είχε κάνει η οργάνωση και η διακόσμηση του χώρου. Πηγαίνοντας εκεί περίμενα να αντικρίσω ένα ψυχρό και άχαρο περιβάλλον, αντιθέτως όμως, τα χρώματα στους τοίχους, οι ζωγραφιές και τα αυτοκόλλητα, οι χρωματιστές καρέκλες, τα παιχνίδια και τα παραμύθια έκαναν τον χώρο να μη διαφέρει από έναν τυπικό παιδικό σταθμό ή νηπιαγωγείο. Μπαίνοντας στο κτήριο, στο ισόγειο βρίσκεται το play room όπου υπάρχουν δυο τραπεζάκια και ένας υπολογιστής όπου τα παιδιά ακούν τραγούδια ή απασχολούνται με εκπαιδευτικές δραστηριότητες (π.χ. ταυτίσεις, πάζλ, ενσφηνώσεις). Εκτός αυτού, εκεί βρίσκεται το γραφείο της διοίκησης, η τουαλέτα των παιδιών, μια μικρή κουζίνα, το μπάνιο του προσωπικού και ένας μεγάλος χώρος με ντουλάπια γύρω -γύρω και κάποια τραπεζάκια για παιχνίδι ή το φαγητό των παιδιών. Στον πρώτο όροφο υπάρχει πάλι μια κουζίνα και μια τουαλέτα για τα παιδιά, ένα δωμάτιο με καναπέ και λίγα παιχνίδια στο οποίο κάποια παιδιά κοιμούνται και ο υπόλοιπος χώρος είναι ενιαίος με χωρίσματα για να έχει κάθε παιδί το γραφείο του, γεμάτος διάφορα παιχνίδια και με άλλον έναν υπολογιστή. Ο πιο ενδιαφέρον χώρος όμως, είναι το υπόγειο που είναι διαμορφωμένο σαν γυμναστήριο με όργανα και παιχνίδια. Αυτά που τραβούν πρώτα την προσοχή είναι το μεγάλο τραμπολίνο, η κούνια, η τραμπάλα, η τσουλήθρα το υφασμάτινο τούνελ και η μικρή πισίνα στην αυλή. Πραγματικά ένας χώρος γεμάτος θετικούς ενισχυτές για μικρούς και μεγάλους.

Χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου φορέα είναι ότι τα παιδιά δεν χωρίζονται σε τάξεις και δεν παρακολουθούν ένα αυστηρό πρόγραμμα με συγκεκριμένη ύλη. Η αναλογία θεραπευτή-θεραπευόμενου είναι ένας προς έναν και αυτό είναι το ιδανικό. Με αυτό τον τρόπο η κάθε παρέμβαση σχεδιάζεται και υλοποιείται αποκλειστικά και μόνο βασιζόμενη στις ανάγκες, το επίπεδο, τις δυσκολίες και τις δυνατότητες του κάθε παιδιού, πετυχαίνοντας το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Κάτι που επίσης είναι βασικό η αλλαγή του θεραπευτή κάθε μια ώρα προκειμένου το παιδί να εξοικειώνεται και με άλλα πρόσωπα και να δουλεύονται διαφορετικοί τομείς. Όλα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα το κάθε παιδί

να ακολουθεί ένα τελείως ξεχωριστό πρόγραμμα, βασισμένο στην ηλικία και την κατάσταση του καθενός, γεμάτο ενισχυτικές δραστηριότητες, μέσα από τις οποίες δουλεύονται η ενίσχυση των επιθυμητών συμπεριφορών, η εξάλειψη των ανεπιθύμητων και η θεμελίωση νέων συμπεριφορών με μεγάλη επιτυχία. Ανάλογα με την ηλικία, τις ώρες που έρχεται στον φορέα και τις ανάγκες του κάθε παιδιού, μια ημέρα περιλαμβάνει συνήθως προετοιμασία και κατανάλωση γευμάτων (πρωινό, δεκατιανό, μεσημεριανό), ύπνο, παιχνίδια γνωστικής και κινητικής ανάπτυξης, τραγούδια, ζωγραφική, παιχνίδι με πλαστελίνες, αλληλεπίδραση και βελτίωση φυσικής και σωματικής κατάστασης στο γυμναστήριο, παρεμβάσεις με στόχο την αυτοεξυπηρέτηση αλλά και εξωτερικά προγράμματα όπως βόλτες στις κούνιες και κοινωνικοποίηση. Τον τελευταίο καιρό, τα παιδιά δεν παρακολουθούν εντατικά προγράμματα λογοθεραπείας και βελτίωσης της σωματικής τους δομής καθώς οι συγκεκριμένες ειδικότητες δεν υπάρχουν πια στον φορέα λόγω διοικητικών και οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει.

Ο ρόλος του ψυχολόγου στο συγκεκριμένο πλαίσιο έχει δύο πτυχές. Από τη μια είναι υπεύθυνος για τις αξιολογήσεις νέων παιδιών, για αναφορές και εκθέσεις προόδου ανά εξάμηνο στις οποίες αποτυπώνεται η πορεία και το πρόγραμμα που ακολουθήθηκε κατά το προηγούμενο διάστημα. Από την άλλη σχεδιάζει τους στόχους και τις παρεμβάσεις των παιδιών για τα οποία είναι υπεύθυνος και σε καθημερινό επίπεδο αλληλεπιδρά με τα παιδιά σε όλα τα πλαίσια. Συμμετέχει στις δραστηριότητες που επιλέγει το παιδί και προσπαθεί μέσω αυτών να αλληλεπιδράσει μαζί του και να θεμελιώσει νέες μορφές επιθυμητών συμπεριφορών. Πολύ σημαντικό κομμάτι είναι να έχει χτιστεί η απαραίτητη σχέση του θεραπευτή με το παιδί έτσι ώστε η όλη δουλειά να γίνεται εύκολα και σωστά. Επομένως, αφιερώνεται αρκετός χρόνος από τις πρώτες επαφές του παιδιού με τους ψυχολόγους (και όχι μόνο, αλλά και με τις υπόλοιπες ειδικότητες που είναι εκπαιδευμένοι στην Πειραματική και Εφαρμοσμένη Ανάλυση Συμπεριφοράς) στο να καλλιεργηθεί σχέση εμπιστοσύνης. Άλλο ένα αξιοσημείωτο μέρος της δουλειάς του ψυχολόγου είναι οι τακτικές συναντήσεις με τους γονείς αλλά με άλλους ανθρώπους που εμπλέκονται στην καθημερινότητα των παιδιών (π.χ. δάσκαλοι σχολείου ή παράλληλης στήριξης). Αυτές οι συναντήσεις γίνονται με στόχο την ενημέρωση για την πορεία του παιδιού, την επίλυση διαφόρων αποριών σχετικά με τις συμπεριφορές των παιδιών αλλά και των γονιών προς τα παιδιά και τέλος, τον συντονισμό μιας επιτυχούς συνεργασίας των περιβαλλόντων που εντάσσεται το παιδί, καθώς παίζει πολύ μεγάλο ρόλο στην πορεία και την πρόοδο τους.

ΠΡΩΤΗ ΕΠΑΦΗ - ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Από την πρώτη στιγμή που βρέθηκα στον χώρο οι θεραπευτές μου φέρθηκαν φιλικά και ένιωσα οικεία. Ο υπεύθυνος για την πρακτική άσκηση μας είπε λίγα λόγια για το πρόγραμμα των παιδιών, για το πώς εφαρμόζεται και εκτελείται το θεραπευτικό έργο, και μας εξήγησε τι έπρεπε να κάνουμε και τι να μην κάνουμε κατά τη διάρκεια της παρουσίας μας. Η πρώτη φάση ήταν η φάση της παρατήρησης και της γνωριμίας με τα παιδιά, επομένως ακολουθούν λίγα λόγια για το καθένα από αυτά, καθώς δεν είναι εύκολο να μιλήσω για όλα όσα είδα και έζησα με λεπτομέρειες.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ο Αλέξανδρος είναι ένα πολύ όμορφο αγόρι τεσσάρων χρονών, που σωματικά φαίνεται μεγαλύτερης ηλικίας. Έρχεται στο Κέντρο Ημέρας καθημερινά και παρακολουθεί εφτάωρη θεραπευτική παρέμβαση. Παρουσιάζει ψυχοκινητική καθυστέρηση (μεικτό κινητικό και νοητικό περιστατικό, άρθρο 17, παρ.25) και αφαιρετικές κρίσεις, οι οποίες αντιμετωπίζονται με φαρμακευτική αγωγή (Depakine).

Αυτό που μου έχει κάνει εντύπωση είναι η έντονη πρόοδος που έχει σημειώσει σε ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών σε σχετικά μικρό διάστημα. Είναι ένα πολύ χαρούμενο παιδί, με πολύ καλή αλληλεπίδραση και βλεμματική επαφή τόσο με τους θεραπευτές και το προσωπικό του φορέα, όσο και με άγνωστους ενήλικες και παιδιά που συναντά στις βόλτες. Ο Αλέξανδρος σπάνια εκδηλώνει κάποιες ανεπιθύμητες συμπεριφορές σε στρεσογόνες καταστάσεις. Αυτές μπορεί να είναι: δάγκωμα του εαυτού του, χτύπημα του χεριού του στο κεφάλι ή του κεφαλιού του σε οποιαδήποτε επιφάνεια, έντονο κλάμα με πτώση ή χωρίς πτώση και γλείψιμο του χεριού του. Τομείς όπως η ισορροπία, ο έλεγχος του κορμιού του και ο οπτικοκινητικός συντονισμός δεν του επιτρέπουν να δοκιμάζει νέες δραστηριότητες μόνος του, αλλά με την κατάλληλη βοήθεια σημειώνει πολύ γρήγορα πρόοδο. Σε γνωστικό επίπεδο, δουλεύεται συστηματικά η σωματογνωσία, η κατονομασία ρούχων και αντικειμένων και η διάκριση χρωμάτων και ζώων με διάφορους τρόπους (εικόνες, βίντεο στον υπολογιστή με τους ήχους που κάνουν, παιχνίδια στο tablet) που σταδιακά εμπλουτίζονται με νέες διακρίσεις. Όσον αφορά τον λόγο, ο Αλέξανδρος οκτώ μήνες πριν δεν μιλούσε καθόλου, μόνο σε πλαίσιο μεγάλης χαράς κάποιες φορές έλεγε διαρκώς «ι», και επικοινωνούσε τις ανάγκες και τις επιθυμίες του με το δείξιμο. Ενώ σήμερα εμφανίζει αρκετές συλλαβές, κάποιες μάλιστα κατόπιν μίμησης. Μερικές χρησιμοποιούνται λειτουργικά (π.χ. «μαμ» για φαγητό). Αυτό τον καιρό γίνεται αγωγή τουαλέτας

στον Αλέξανδρο αλλά ακόμα είναι σε αρχικό στάδιο (κάθεται πάνω στη λεκάνη και παίζει με το tablet για να γίνει ενισχυτικό το πλαίσιο). Η ημέρα του Αλέξανδρου στο Κέντρο Ημέρας περιλαμβάνει πολλές δραστηριότητες τόσο στο εσωτερικό του όσο και σε εξωτερικά πλαίσια, γεγονός που πιστεύω τον έχει βοηθήσει πολύ στο να μειωθούν κάποιες ανεπιθύμητες συμπεριφορές και να χτιστούν κάποιες επιθυμητές.

ΜΑΡΚΟΣ

Ο Μάρκος είναι ένα τρυφερό αγόρι που σε λίγες μέρες κλείνει τα έξι. Έρχεται καθημερινά στο Κέντρο Ημέρας και η θεραπευτική παρέμβαση που ακολουθεί είναι εφτάωρη. Η διάγνωσή σου τον κατατάσσει στο Αυτιστικό Φάσμα.

Τα πρώτα που μου έρχονται στο μυαλό για να περιγράψω τον Μάρκο είναι ένα πολύ χαρούμενο παιδί, με έντονη δραστηριότητα στο χώρο του Κέντρου, καλή αλληλεπίδραση με τους θεραπευτές και αρκετά ικανοποιητική βλεμματική επαφή. Το πρόσωπό του είναι πολύ εκφραστικό, κοιτάζοντάς τον μπορούμε να καταλάβουμε αν είναι χαρούμενος ή δυσαρεστημένος, αν βαριέται ή αν νυστάζει. Επικοινωνεί αυτά που θέλει με το να τα δείχνει ή με το χρησιμοποιεί διακριτικά ερεθίσματα που θα τον οδηγήσουν σε αυτό που θέλει, δηλαδή αν θέλει να βγει έξω βόλτα θα δώσει στον θεραπευτή το μπουφάν του, αν θέλει να φάει θα πάρει την τσάντα του. Αν δε θέλει κάτι το δηλώνει με το να αποστρέφει το κεφάλι του ή να σπρώχνει μακριά με το χέρι του το ανεπιθύμητο ερέθισμα. Έχει σημειώσει μεγάλη βελτίωση στο να αποζητά τον θεραπευτή όχι μόνο στην περίπτωση που θέλει κάτι, αλλά και για να αλλάξουν μαζί πλαίσιο ή να συμμετάσχει μαζί του σε κάποια δραστηριότητα, όπως για παράδειγμα το τραμπολίνο. Ανταποκρίνεται πολύ καλά στο όνομά του με το να γυρίζει σχεδόν πάντα όταν ο θεραπευτής τον καλεί, κάτι που πριν λίγο καιρό ήταν αδιανόητο να συμβεί. Οι στερεοτυπίες του Μάρκου περιορίζονται στο να τρέχει κυκλικά στο χώρο ή στο να φτιάχνει «συγκεκριμένες διαδρομές» στη βόλτα ή στο σουπερμάρκετ, σπάνια στερεοτυπεί με αντικείμενα. Όταν στερεοτυπεί, ουσιαστικά χάνεται, η αλληλεπίδραση και η ανταπόκριση στον θεραπευτή είναι ελάχιστη, τον τελευταίο καιρό, όμως, και σύμφωνα με την παρέμβαση που ακολουθούν οι θεραπευτές και συμμετέχουν και οι ίδιοι στη στερεοτυπία του, ο Μάρκος αλληλεπιδρά σε κάποιο βαθμό με αυτούς. Οι ανεπιθύμητες συμπεριφορές που παρουσιάζει είναι κυρίως δυο. Η πρώτη είναι επιθετική προς τους θεραπευτές (δαγκώματα στο χέρι), όταν κάτι τον δυσαρεστεί, η οποία και έχει μειωθεί στο ελάχιστο. Η δεύτερη είναι ότι βάζει τον αντίχειρά του στο στόμα, κάτι που είναι δύσκολο να αντιμετωπιστεί καθώς εμφανίζεται σε ποικίλα πλαίσια, για παράδειγμα όταν πεινάει, όταν νυστάζει, όταν πονάει, όταν είναι χαλαρός, όταν γκρινιάζει γιατί κάτι τον ενοχλεί και όταν

βαριέται. Ο λόγος δεν είναι ανεπτυγμένος αλλά εμφανίζει διάφορες συλλαβές και συνδυασμούς, οι οποίες εμπλουτίζονται σταδιακά μέσω της μίμησης με τη βοήθεια καθρέπτη. Οι βόλτες στις κούνιες ή στο σουπερμάρκετ είναι κάτι πολύ ενισχυτικό για τον Μάρκο και το αποζητάει συχνά, αλλά ο ίδιος δεν είναι τις περισσότερες φορές δεκτικός στην αλλαγή κατεύθυνσης και στο να κρατάει το χέρι του θεραπευτή, κάτι που το δηλώνει με «τραβήγματα» ή πέφτοντας κάτω στο δρόμο. Με τη βοήθεια κοινωνικών και τροφικών ενισχυτών γίνεται προσπάθεια να θεμελιωθεί η ενισχυτική δύναμη της τήρησης κανόνα και η συμπεριφορά του να δείχνει προς τα πού θέλει να πάει. Τέλος, αυτό τον καιρό περνάει αρκετή ώρα της ημέρας στην τουαλέτα καθώς γίνεται αγωγή τουαλέτας ώστε να σταματήσει τη χρήση πάνας. Μέχρι τώρα ανταποκρίνεται πολύ καλά και η παρέμβαση προχωράει με γρήγορους ρυθμούς.

ΠΕΤΡΟΣ

Ο Πέτρος είναι ένα αγόρι είκοσι ενός χρονών που ακολουθεί 24ωρη θεραπευτική παρέμβαση στον φορέα, ωστόσο η παρέμβαση στο Κέντρο Ημέρας πραγματοποιείται επτά ώρες καθημερινά. Ανήκει στο Φάσμα του Αυτισμού αλλά παράλληλα έχει διάφορα θέματα υγείας, νευρολογικά και μη.

Η βλεμματική επαφή του με τους θεραπευτές είναι ελάχιστη, αλλά αποζητά την επαφή και αλληλεπίδραση μαζί τους. Ο λόγος περιορίζεται σε συγκεκριμένες λέξεις για να επικοινωνήσει ανάγκες και επιθυμίες και χρειάζεται εξοικείωση με το παιδί για να τις καταλάβει κάποιος, αλλά δεν εμφανίζονται αυθόρμητα. Συμμετέχει ενεργά στο ντύσιμο και επικοινωνεί αποτελεσματικά την ανάγκη του για τουαλέτα, ωστόσο κάποιες φορές συμβαίνουν «ατυχήματα».

Το συγκεκριμένο παιδί μου κίνησε από την αρχή την περιέργεια καθώς είναι πολύ κοντά στην ηλικία μου, και ήθελα να δω τις συμπεριφορές και τις δραστηριότητές του με περισσότερες λεπτομέρειες, έτσι συμμετείχα σε αρκετές από αυτές. Όπως και τα υπόλοιπα παιδιά, ο Πέτρος έχει δραστηριότητες εντός και εκτός του Κέντρου. Μέσα στο Κέντρο αφιερώνει αρκετό χρόνο στην κούνια που είναι εξαιρετικά ενισχυτική για τον ίδιο, του αρέσει να ακούει μουσική στο ραδιόφωνο ή τον υπολογιστή, συμμετέχει στην προετοιμασία των γευμάτων του (πρωινό, δεκατιανό, μεσημεριανό), ασχολείται με παιχνίδια γνωστικής και κινητικής ανάπτυξης, κάνει τραμπολίνο και πλένει πιάτα με την καθοδήγηση του εκάστοτε θεραπευτή. Στα εξωτερικά πλαίσια οι δραστηριότητες του αφορούν κούνια στην παιδική χαρά, περιπάτους σε διάφορες περιοχές, επίσκεψη σε καφετέρια για να πιεί καφέ και μερική απασχόληση στο σουπερμάρκετ της περιοχής του όπου τοποθετεί διάφορα προϊόντα στα ράφια με τη συνοδεία δυο θεραπευτών. Στο πλαίσιο της καφετέριας κάθεται αρκετά ήσυχος και είναι πολύ συνεργάσιμος, κάθεται δίπλα στον θεραπευτή ο οποίος σταδιακά του δίνει τον

καφέ σε ένα δεύτερο ποτήρι ώστε να αποφευχθούν οι ρίψεις. Κατά την παρουσία μου σε αυτό το πλαίσιο ο θεραπευτής μου εξηγούσε συμπεριφορές του Πέτρου και συζητούσαμε και εκείνος παρέμενε ήρεμος στην αγκαλιά του θεραπευτή του. Δεν διέφερε πολύ από τη συμπεριφορά όλων μας σε ένα αντίστοιχο πλαίσιο. Όσον αφορά το σουπερμάρκετ, ήταν μια πολύ καινούρια εμπειρία για μένα. Δεν πίστευα ότι ένα παιδί στο επίπεδο του Πέτρου θα ήταν σε θέση να προσαρμοστεί και να ανταποκριθεί τόσο αποτελεσματικά σε συνθήκες δουλειάς. Βέβαια, πολύ σημαντικό ρόλο έπαιξε η παρουσία των θεραπειών που ήταν άκρως ενισχυτική, καθώς το παιδί έχει φτάσει στο σημείο να βάζει 420 προϊόντα στα ράφια σε μια ώρα και σαράντα πέντε λεπτά μόνο με την κοινωνική ενίσχυση των θεραπειών του και χωρίς καθόλου τροφικό ενισχυτή. Πιστεύω πως τα εξωτερικά προγράμματα είναι πολύ σημαντικά για το κάθε παιδί και πρέπει να δίνεται η απαραίτητη προσπάθεια για την θεμελίωσή τους.

ΧΑΡΗΣ

Ο Χάρης είναι ένα πολύ χαριτωμένο αγόρι πέντε χρονών που πηγαίνει σε παιδικό σταθμό έχοντας παράλληλη στήριξη και ταυτόχρονα έρχεται στο Κέντρο Ημέρας και παρακολουθεί τρίωρη θεραπευτική παρέμβαση τρεις φορές την εβδομάδα. Ανήκει στο Φάσμα του Αυτισμού αλλά είναι υψηλής λειτουργικότητας.

Με την πρώτη εντύπωση ο Χάρης δεν διαφέρει σημαντικά από τα υπόλοιπα παιδιά τυπική ανάπτυξης στην ηλικία του. Κατέχει ένα μεγάλο αριθμό λέξεων απλών αλλά και περίπλοκων, και αρκετές διακρίσεις (χρωμάτων, ζώων, σχημάτων, αριθμών, γραμμάτων και μεγεθών), παράλληλα είναι σε θέση να ταυτοποιεί και να ομαδοποιεί αντικείμενα. Όμως ο λόγος του δεν είναι πάντα λειτουργικός, παρατηρούνται έντονες ηχολαλίες (κυρίως σε πλαίσια που του προκαλούν άγχος), μερικές φορές η χρήση του λόγου είναι στερεοτυπική και έχει δυσκολία αυτοαναφοράς και διάκρισης προσώπων. Ωστόσο, οι προτάσεις που χρησιμοποιεί έχουν την δομή Υποκείμενο-Ρήμα-Αντικείμενο. Η κατανόηση του προφορικού λόγου είναι πολύ καλή και κατανοεί και εκτελεί απλές εντολές.

Του αρέσει πάρα πολύ να ζωγραφίζει αλλά στερεοτυπεί σχεδόν πάντα καθώς επιλέγει να φτιάξει μόνο τρένα ή το κλειδί του σολ, με τη βοήθεια των θεραπειών όμως είναι πια δεκτικός να αλλάξει ή να προσθέσει κάτι στη ζωγραφιά του. Επίσης, τα τραγούδια στον υπολογιστή είναι μια από τις αγαπημένες του δραστηριότητες και οι θεραπευτές το εκμεταλλεύονται προκειμένου αλληλεπιδράσουν μαζί του προτείνοντας του να τραγουδήσουν άλλοτε μαζί και άλλοτε ο καθένας με τη σειρά. Ορισμένες φορές η προσοχή του είναι απόλυτα εστιασμένη σε κάποιες ενισχυτικές δραστηριότητες συνεπώς υπάρχει δυσκολία αλληλεπίδρασης με τους γύρω του. Σε τέτοιες περιπτώσεις είναι δύσκολη η αλλαγή πλαισίου και ενδέχεται να εκδηλωθούν έντονες φωνές. Ανάλογες συμπεριφορές μπορεί να παρουσιαστούν σε

περιπτώσεις που χρειάζεται να περιμένει ή στη στέρηση επιθυμητών αντικειμένων ή δραστηριοτήτων. Ανάμεσα στις συμπεριφορές του παρατηρείται εμμονικό παιχνίδι (για παράδειγμα, μοβ άλογο), συστροφές, flaring, rocking και στερεοτυπίες στο χώρο. Όλα αυτά κυρίως εμφανίζονται όταν φοβάται, είναι ανήσυχος ή αγχώνεται με κάτι στο περιβάλλον του. Ο Χάρης δείχνει ενδιαφέρον για την παρουσία άλλων ατόμων, είναι δεκτικός στην επαφή με ενηλίκους και συνομηλίκους και χαιρετάει συνήθως μετά από υπόδειξη. Όμως δυσκολεύεται στο να πάρει πρωτοβουλία για να αλληλεπιδράσει με τους γύρω του. Επιπλέον, τις στιγμές που είναι «χαμένος» σε μια δραστηριότητα η αλληλεπίδραση μαζί του είναι δύσκολη.

EIPHHH

Η Ειρήνη είναι ένα δωδεκάχρονο κορίτσι που έχει διαγνωσθεί με σοβαρή νοητική καθυστέρηση (F.72 κατά την ταξινομητική κλίμακα I.C.D- 10), σοβαρές κινητικές δυσκολίες, καρδιοπάθεια και εγκεφαλοπάθεια. Η παραπάνω εικόνα αποδίδεται σε σύνδρομο Φερέϊ Πα. Αναφορικά με τη φαρμακευτική αγωγή, δε χορηγείται στην Ειρήνη κάποιο φάρμακο. Έρχεται στο Κέντρο Ημέρας τρεις φορές την εβδομάδα και παρακολουθεί δίωρη θεραπευτική παρέμβαση.

Η Ειρήνη είναι ένα παιδί που αλληλεπιδρά με άνεση με οικεία πρόσωπα (θεραπευτές) και συχνά αναζητά επίμονα την αλληλεπίδραση με κάποια από τα παιδιά του κέντρου. Ενώ έχει πολύ καλή αλληλεπίδραση με τον θεραπευτή όταν βρίσκονται οι δυο τους σε ένα πλαίσιο, η παρουσία ενός τρίτου προσώπου διασπά εύκολα την προσοχή της. Είναι ντροπαλή στη θέα ανοίκειων ατόμων που προσπαθούν να την πλησιάσουν και έχει την τάση να κρύβεται πίσω από γνωστά της πρόσωπα, ρίχνοντας κλεφτές ματιές προς εκείνον που την χαιρετά ή της μιλά. Η βλεμματική επαφή που έχει με άλλα άτομα δεν παρουσιάζει μεγάλη συχνότητα, είναι συνήθως μικρής διάρκειας, εκδηλώνεται κυρίως όταν θέλει να επικοινωνήσει μια ανάγκη της και τερματίζεται μόλις ικανοποιηθεί αυτή η ανάγκη. Επιπρόσθετα, παρουσιάζει ανταπόκριση στο όνομά της με εκδήλωση βλεμματικής επαφής αλλά δεν ανταποκρίνεται πάντα σε εντολές στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης με άλλα άτομα, όπως 'έλα εδώ', 'δώσε το χέρι σου', 'κοίταξέ με' κ.α.

Ακόμη, κατά την συμμετοχή της σε δραστηριότητες ή παιχνίδια έχει την τάση να μονοπωλεί τη χρήση αντικειμένων, να τα διεκδικεί αρπάζοντάς τα και κρατώντας τα μακριά από τους άλλους ενώ δεν ανταποκρίνεται πάντα στο μοίρασμα ή στην προσφορά αντικειμένων με τα οποία ασχολείται εκείνη τη στιγμή. Αντίθετα, είναι συνεργάσιμη στο δόσιμο αντικειμένων που απλώς βρίσκονται στο χώρο και τα οποία δεν επιθυμεί. Λόγω των κινητικών δυσκολιών της, είναι δύσκολο να συμμετάσχει σε κάποιες σωματικές δραστηριότητες όπως το τραμπολίνο και έχει έντονη

δυσκολία στις σκάλες, τις οποίες δεν μπορεί να κατέβει μόνη της, ωστόσο περπατάει ανεξάρτητη. Τέλος, όσον αφορά τον λόγο, η Ειρήνη λέει αυθόρμητα κάποιες συλλαβές και κάποια φωνήματα, μα όχι με λειτουργικό τρόπο. Στη μίμηση λόγου δεν ανταποκρίνεται αποτελεσματικά.

ΑΡΤΕΜΙΣ

Η Άρτεμις είναι ένα πολύ όμορφο κορίτσι πέντε χρονών με διάγνωση Διάχυτης Αναπτυξιακής Διαταραχής (ΔΑΔ)-Αυτισμός. Έρχεται στο Κέντρο Ημέρας καθημερινά και παρακολουθεί δίωρη θεραπευτική παρέμβαση.

Το κορίτσι αυτό από την πρώτη κιόλας στιγμή δίνει την εντύπωση ενός αυτόνομου παιδιού του οποίου οι επιθυμίες σχεδόν πάντα πραγματοποιούνται. Οι φωνές και η γκρίνια είναι τα μέσα που διαθέτει για να πάρει αυτό που θέλει κάθε φορά, προφανώς γιατί οι συμπεριφορές αυτές έχουν ενισχυθεί (άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά) από το περιβάλλον της. Παρόλα αυτά, το διάστημα που είμαι στον φορέα έχω δει μεγάλη μείωση αυτής της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς, καθώς οι θεραπευτές κάνουν εξάλειψη σε τέτοιες συμπεριφορές και ενισχύουν άλλες επιθυμητές.

Σε γνωστικό επίπεδο διαθέτει βασικές διακρίσεις όπως κάποια χρώματα, ζώα, φαγητά, μέρη του σώματος, ρούχα, κουζινικά είδη, ήχους ζώων και αριθμούς (καταμέτρηση μέχρι το 20 με βοήθεια και αναγνώριση κάποιων από αυτούς). Επίσης, είναι σε θέση να ταυτίζει όμοιες εικόνες και να κατονομάζει διάφορα αντικείμενα της καθημερινότητας.

Ο λόγος στην Άρτεμις δεν είναι πλήρως ανεπτυγμένος. Κατέχει έναν αριθμό λέξεων που τις χρησιμοποιεί λειτουργικά προκειμένου να επικοινωνήσει τις ανάγκες και επιθυμίες της αλλά και για να αλληλεπιδράσει με τα άλλα άτομα. Ωστόσο, δυσκολεύεται αρκετά να προφέρει κάποια γράμματα και συλλαβές, γεγονός που καθιστούν δύσκολο κάποιες φορές να καταλάβει ο θεραπευτής τι θέλει το παιδί αν δεν είναι εξοικειωμένος μαζί του. Μάλιστα, αυτό που μου έχει κάνει εντύπωση είναι ότι η αυθόρμητη παραγωγή λόγου είναι σε καταστάσεις πιεστικές -π.χ σαν να έχει ζητηθεί επίμονα από την Άρτεμις η παραγωγή της λέξης «βόλτα» για να της δοθεί πρόσβαση στη βόλτα-, δίνοντάς την εικόνα ότι ο λόγος ήταν περισσότερο συνδεδεμένος με τον τερματισμό απειλών σχετικά με κάποιο πολύ ενισχυτικό γεγονός, παρά ότι αποτελούσε μία ευχάριστη διαδικασία για την ίδια.

Όσον αφορά την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση, η Άρτεμις δύσκολα δίνει σημασία στον εκάστοτε θεραπευτή ή στα υπόλοιπα άτομα μέσα στο χώρο, συνήθως το κάνει όταν είναι το μέσο για να υλοποιήσει τις επιθυμίες της. Η βλεμματική επαφή είναι μέτρια, στα πλαίσια όμως που είναι ενισχυτικά για αυτή (για

παράδειγμα το τραμπολίνο και η κούνια) η βλεμματική επαφή αυξάνεται σημαντικά.

Ανάμεσα στις ανεπιθύμητες συμπεριφορές που εμφανίζει, εκτός από τις φωνές και την γκρίνια είναι οι ρίψεις αντικειμένων, η στερεότυπη ενασχόληση με αντικείμενα και η άρνηση στην αλλαγή της καθημερινής ρουτίνας, η άρνηση στην τακτοποίηση πραγμάτων και η γρήγορη εναλλαγή ερεθισμάτων και δραστηριοτήτων.

ΝΕΦΕΛΗ

Η Νεφέλη είναι ένα πολύ όμορφο και γλυκό κορίτσι, σχεδόν εφτά χρονών. Έχει διαγνωστεί με διάχυτη αναπτυξιακή διαταραχή (Δ.Α.Δ -Αυτισμός, F.84.0 κατά την ταξινομική κλίμακα I.C.D.-10) και κινητική αστάθεια. Σχετικά με την φαρμακευτική αγωγή, από όσο γνωρίζω η παιδοψυχίατρος που την παρακολουθεί της έχει χορηγήσει το φάρμακο Zyrgexa, το οποίο λαμβάνει κάθε βράδυ. Έρχεται στο Κέντρο Ημέρας καθημερινά και παρακολουθεί πεντάωρη θεραπευτική παρέμβαση.

Η πρώτη φορά που είδα τη Νεφέλη έχει αποτυπωθεί έντονα στη μνήμη μου. Ήταν ένα κοριτσάκι μικροκαμωμένο και όμορφο που μπήκε στο ισόγειο του φορέα με έντονο περπάτημα, έβγαλε το μπουφάν της, το πέταξε στο πάτωμα και άρχισε να πετάει κάτω αντικείμενα μέχρι που βρήκε ένα χαρτόνι το οποίο ικανοποίησε την ανάγκη της για μάσηση διαφόρων αντικειμένων. Παράλληλα, δεν έδινε καμία σημασία σε ότι συνέβαινε στο χώρο δίπλα της. Από την πρώτη μας συνάντηση μέχρι σήμερα, η Νεφέλη έχει σημειώσει φοβερή βελτίωση.

Όπως ήδη ανέφερα, στη Νεφέλη παρατηρείται η συμπεριφορά να έχει έντονη ανάγκη για μάσηση μη βρώσιμων αντικειμένων όπως για παράδειγμα χαρτί, χαρτόνι, πλαστικό και λιγότερο συχνά ξύλο. Παρόλα αυτά, δεν υπάρχει διάγνωση για την αντίστοιχη διαταραχή. Οι θεραπευτές της πιστεύουν πως, εκτός από τις ενισχυτικές συνέπειες αυτής της συμπεριφοράς που την διατηρούν (π.χ. σωματισθητικά ερεθίσματα από τη μάσηση στο στόμα) , ίσως η συμπεριφορά αυτή συνδέεται με την αναιμία της Νεφέλης, καθώς σε έρευνα έχει φανεί πως υπάρχει σύνδεση μεταξύ των χαμηλών επιπέδων σιδήρου και της μάσησης (ή/και κατανάλωσης) μη βρώσιμων αντικειμένων. Το παιδί, όμως, ανταποκρίνεται σχεδόν πάντα στο να δώσει ή να βγάλει τα αντικείμενα που έχει στο στόμα της. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί πως η Νεφέλη δεν έχει τη διάκριση βρώσιμων - μη βρώσιμων αντικειμένων, μια συμπεριφορά που εδώ και καιρό γίνεται προσπάθεια να θεμελιωθεί.

Λόγω της μάσησης αντικειμένων η οικογένεια αλλά και προηγούμενοι θεραπευτές της Νεφέλης απομακρύνουν από το περιβάλλον της διάφορα αντικείμενα ή της τα αφαιρούν απότομα, με αποτέλεσμα να εκδηλώνονται συμπεριφορές όπως άρπαγμα

αντικειμένων ή φαγητών δικών της ή άλλων παιδιών, πτώσεις και σκαρφαλώματα οι οποίες διατηρούνται καθώς αρκετές φορές έχουν ενισχυθεί με την απόκτηση του επιθυμητού ερεθίσματος. Ωστόσο, τέτοιες συμπεριφορές έχουν μειωθεί σημαντικά καθώς έχει σχεδόν θεμελιωθεί η συμπεριφορά να δείχνει αυτό που θέλει και να ενισχύεται χωρίς να χρειάζεται να το αρπάξει. Τον τελευταίο καιρό, έχω παρατηρήσει πως η Νεφέλη δείχνει κάποιες φορές αυτό που θέλει αυθόρμητα και όχι ως ανταπόκριση στην ερώτηση του θεραπευτή «Τι θέλεις; Δείξε.». Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η Νεφέλη έχει μια δυσκολία στην εκτέλεση λεπτών κινήσεων, γεγονός που καθιστά το δείξιμο δύσκολο, όμως εδώ και ένα μήνα περίπου η κίνηση αυτή είναι πολύ καθαρή.

Όσο αφορά τον λόγο, η Νεφέλη λέει «μαμ» για να δηλώσει ότι θέλει φαγητό, αλλά μόνο στην παρουσία του και όχι αυθόρμητα. Μερικές φορές όταν θέλει νερό λέει κάτι σαν «εο» αλλά κάποιες άλλες λέει πάλι «μαμ». Γενικά, δεν έχει τη διάκριση του «μαμ» μόνο για το φαγητό γιατί η συμπεριφορά αυτή έχει εκδηλωθεί και στην παρουσία μη βρώσιμων αντικειμένων. Επίσης, μερικές φορές μετά από υποβολή μπορεί να πει «ναι» στην ερώτηση αν θέλει κάτι. Σε στιγμές που είναι χαρούμενη φωνάζει συνήθως «ααα» και λιγότερο συχνά κάποιες συλλαβές σαν «γκ, γκε, γκα». Παρόλα αυτά, στη μίμηση συλλαβών ή ήχων δεν ανταποκρίνεται, παρά μόνο στο «μαμ».

Σχετικά με την βλεμματική επαφή, την αλληλεπίδραση με τους θεραπευτές και τη διάθεσή της, το τελευταίο διάστημα έχει παρατηρηθεί μεγάλη βελτίωση. Παλαιότερα, για μια βδομάδα περίπου κάθε μήνα η Νεφέλη εμφάνιζε πολύ έντονη μάσηση, αυξημένη ανάγκη για φαγητό, υπερκινητικότητα, έντονη και στερεοτυπική κίνηση στο χώρο, γκρίνια, δυσκολία ανοχής κλειστών χώρων και η αλληλεπίδρασή της με τους θεραπευτές πολύ μέτρια. Αυτές οι συμπεριφορές όμως δεν εμφανίζονται πια ή είναι σε πολύ χαμηλό βαθμό που δεν είναι πάντα αισθητές. Η Νεφέλη τις τελευταίες τέσσερις βδομάδες είναι χαρούμενη κάτι που το εκδηλώνει με γέλια, χαμόγελα, αναπηδήματα και φωνοποιήσεις. Ανταποκρίνεται πολύ καλά στις εντολές των θεραπειών και είναι συνεργάσιμη σε όλες τις δραστηριότητες. Επιπλέον, η βλεμματική επαφή έχει βελτιωθεί αρκετά σε βαθμό που να μας κοιτάζει έντονα όταν έρχεται προς το μέρος μας, όταν θέλει κάτι αλλά και σε ενισχυτικά για την ίδια πλαίσια όπως είναι το τραμπολίνο και τα τραγούδια που ακούει στον υπολογιστή. Μέσα από την αλληλεπίδραση μαζί της έχω παρατηρήσει πως κοινωνική ενίσχυση, οι αγκαλιές και τα παιχνίδια όπως το γαργαλητό λειτουργούν πολύ ενισχυτικά για το παιδί, γεγονός που έχει βοηθήσει πολύ στη θεμελίωση επιθυμητών συμπεριφορών όπως στο να τρώει το φαγητό της καθισμένη στο τραπέζι.

Κάτι επίσης πολύ ενισχυτικό για τη Νεφέλη είναι οι βόλτες που βγαίνουμε και περπατάμε. Γενικά, είναι πολύ πιθανό σε εξωτερικό πλαίσιο η Νεφέλη να εκδηλώσει μάσηση σε φύλλα, κλαδιά, πέτρες ή χώμα και να εκδηλωθούν πτώσεις σε νερά ή για να

πιάσει κάποιο χαρτόνι ή διαφημιστικό φυλλάδιο. Ωστόσο, αυτές οι συμπεριφορές πια εκδηλώνονται σπάνια και κυρίως όταν δεν είναι πολύ καλά το παιδί. Αυτό συμβαίνει γιατί όταν βγαίνει έξω βόλτα, ο θεραπευτής έχει σε ορατό σημείο φαγητό και νερό οπότε όταν η Νεφέλη θέλει κάτι από αυτά, το παίρνει με το να το δείχνει. Συχνά, ο θεραπευτής έχει και κάποιο χαρτόνι μαζί για να παίζει στα χεράκια της. Δεν είναι ανάγκη λοιπόν, να ψάχνει αλλού για να ικανοποιήσει τις ανάγκες της και έτσι οι ανεπιθύμητες συμπεριφορές έχουν μειωθεί αισθητά. Στις βόλτες πια η Νεφέλη περπατάει ήρεμα, κρατώντας τον θεραπευτή από το χέρι. Κάποιες φορές της προτείνεται να τρέχουν μαζί (δηλαδή να κρατάει το χέρι του θεραπευτή), γιατί συχνά έχει αυτή την ανάγκη.

Εκτός από τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, αυτό τον καιρό έχει ξεκινήσει να δουλεύεται η ανταπόκριση στο όνομά της, κυρίως σε ενισχυτικά για το παιδί πλαίσια, και προχωράει με επιτυχία. Επίσης, γίνεται προσπάθεια να θεμελιωθεί το βούρτσισμα των δοντιών, κάτι που πιστεύουμε ότι μπορεί να μειώσει την ανάγκη για μάσηση μη βρώσιμων αντικειμένων, καθώς παράγει ανάλογα σωματισθητικά ερεθίσματα στο στόμα. Και τέλος, της δίνονται ευκαιρίες στην τουαλέτα με την προοπτική να σταματήσει τη χρήση πάντας. Η συγκεκριμένη περίοδος είναι αρκετά καλή για την Νεφέλη οπότε οι παρεμβάσεις που έχουν ξεκινήσει έχουν και καλή πορεία μέχρι τώρα.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Για την παρέμβαση που θα έκανα επέλεξα τη Νεφέλη. Από τις πρώτες στιγμές που συναναστράφηκα τη Νεφέλη και άρχισα να την γνωρίζω καλύτερα, ήξερα πως ήθελα να κάνω μαζί της την παρέμβαση για την εργασία μου. Στο Κέντρο Ημέρας θεωρείται ένα από τα πιο δύσκολα παιδιά λόγω της έντονης ανάγκης της για μάθηση μη βρώσιμων αντικειμένων και των συνεπειών που έχει αυτή η συμπεριφορά.

Πέρα από την μάθηση διαφόρων αντικειμένων, η Νεφέλη έχει έντονη επιθυμία και για το φαγητό. Πιο συγκεκριμένα, τρώει μεγάλες ποσότητες φαγητού μέσα στη μέρα και η ίδια συχνά το αποζητάει με το να δίνει την τσάντα της ή να πηγαίνει στο ψυγείο, ιδιαίτερα σε μεγαλύτερο βαθμό όταν περνάει τις «δύσκολες μέρες» μέσα στο μήνα που περιγράφηκαν παραπάνω.

Ωστόσο, η συμπεριφορά της την ώρα του φαγητού δεν είναι τυπική. Δηλαδή δεν θα καθίσει σε ένα τραπέζι ήρεμα με το φαγητό μπροστά της στο πιάτο και να το φάει κανονικά. Μέχρι πριν από λίγο καιρό μάλιστα της ήταν αρκετά δύσκολο να παραμείνει καθισμένη στο τραπέζι. Τώρα πια, κάθεται πολύ καλά στο τραπέζι και περιμένει από τον θεραπευτή να την ταΐσει αν πρόκειται για το μεσημεριανό της, ή να της βάζει ένα-ένα τα κομμάτια από το τοστ, τα φρούτα ή τα σνακ στο πιάτο και εκείνη να τα παίρνει με το χέρι. Αυτό συμβαίνει γιατί έχει την τάση να αρπάζει με γρήγορες κινήσεις το φαγητό όταν βρεθεί ελεύθερο μπροστά της, να παίζει με αυτό στα χέρια, κάποιες φορές να το τρίβει στο πρόσωπο ή στα χέρια και το περισσότερο της πέφτει στο πάτωμα όπου αρκετές φορές θα σκύψει ή θα πέσει και θα το φάει από κάτω. Τα παραπάνω τα μπορεί να τα κάνει ακόμα και αν δεν έχει ελεύθερη πρόσβαση στο φαγητό, απλά είναι σε πιο ήπια μορφή και λιγότερο ενοχλητικό για τους γύρω της. Αποφάσισα λοιπόν, να σχεδιάσω με τον υπεύθυνο θεραπευτή της μια παρέμβαση με σκοπό την μείωση αυτής της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς και να γίνει η αρχή ώστε να αρχίσει να τρώει φυσιολογικά μόνη της, χρησιμοποιώντας πιρούνι ή κουτάλι.

ΑΡΧΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Σημαντικό ρόλο στην επιλογή της παρέμβασης έπαιξε μια αλλαγή στη συμπεριφορά της Νεφέλης που παρατήρησα από της πρώτες μέρες της πρακτικής. Πρόσεξα ότι το τελευταίο διάστημα η Νεφέλη δεν άρπαζε με την ίδια συχνότητα όπως παλιά τα φαγητά και ότι καθόταν περισσότερη ώρα στο τραπέζι για να φάει, χωρίς να σηκώνεται διαρκώς. Επομένως, θεώρησα πως θα ήταν καλή ιδέα να ξεκινήσει μια παρέμβαση για το φαγητό.

Κάθε μέρα η Νεφέλη το πρωί πίνει γάλα και τρώει συνήθως δύο αυγά. Όταν έρχεται στον φορέα τρώει ένα τοστ, στην πορεία της ημέρας οι ριζογκοφρέτες, οι ξηροί καρποί και τα αποξηραμένα φρούτα που έχουν μεγάλη ενισχυτική δύναμη χρησιμοποιούνται σαν τροφικοί ενισχυτές στη βόλτα αλλά και κατά την εκτέλεση διαφόρων δραστηριοτήτων. Στη συνέχεια τρώει ένα φρούτο (συνήθως μήλο) και το μεσημέρι κάποιες φορές έχει μαζί της μεσημεριανό. Τα γεύματα που τρώει καθισμένη στο τραπέζι είναι το τοστ, το μήλο, το μεσημεριανό και κάποιες φορές τις ριζογκοφρέτες (όταν πεινάει και δεν έχει μείνει κάτι άλλο ή όταν δεν κρίνουν σωστό να της δώσουν κάποιο άλλο φαγητό τη συγκεκριμένη στιγμή).

Επέλεξα η παρέμβαση να γίνει στο τοστ και το μήλο γιατί είναι δύο φαγητά που η Νεφέλη έχει κάθε μέρα μαζί της και σχετικά εύκολα για να μετρηθούν (κομμένα σε κομμάτια) αλλά και να καταναλωθούν από το παιδί χωρίς να χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια και υπομονή. Ο χώρος που τρώει η Νεφέλη είναι το play room στο ισόγειο, όπου κάθετα στο τραπέζι και κατά τη διάρκεια ακούει τραγούδια από τον υπολογιστή. Το δωμάτιο είναι μικρό και κάποιες φορές έχει την ανάγκη να σηκώνεται και να περπατάει ή να βγαίνει έξω στην κουζίνα για να πιεί νερό, ξανά κάθετα όμως, για να φάει ή όταν τελειώσει το τραγούδι για να ξαναβάλουμε μουσική.

Η εξήγηση για τη συμπεριφορά της Νεφέλης να αρπάζει μεγάλες ποσότητες φαγητού είναι ότι δεν έχει ελεύθερη πρόσβαση στο φαγητό και σε άλλα αντικείμενα με μεγάλη ενισχυτική δύναμη για την ίδια (ο κάθε θεραπευτής της δίνει το φαγητό σιγά-σιγά και από τον ίδιο εξαρτάται αν θα αποκτήσει κάτι άλλο που θα θέλει) , επομένως με την πρώτη ευκαιρία αυτό που θα κάνει είναι να προσπαθήσει να αποκτήσει αυτό που θέλει αρπάζοντας και μάλιστα όσο πιο πολύ μπορεί.

Βασιζόμενη στην παραπάνω εξήγηση σκέφτηκα πως σε πρώτη φάση, θα ήταν καλό να βάλουμε μια ποσότητα φαγητού σε ένα πιάτο μπροστά της και να παρατηρήσουμε τη συμπεριφορά της. Έτσι λοιπόν, έκοβα το τοστ και το μήλο σε κομμάτια κανονικού μεγέθους και κάθε φορά γέμιζα το πιάτο της με τέσσερα κομμάτια που βρίσκονταν σε σχετικά μεγάλη απόσταση μεταξύ τους και κατέγραφα τη συχνότητα που έπαιρνε ένα, δυο, τρία ή τέσσερα κομμάτια καθώς και άλλα γεγονότα που μπορεί να επηρέαζαν τη συμπεριφορά. Στη συγκεκριμένη φάση δεν χρησιμοποιούσα κάποιον

ενισχυτή για τη συμπεριφορά, καθώς ήθελα να παρατηρήσω πως συμπεριφέρεται σε συνθήκες που η ίδια έχει πρόσβαση στο φαγητό. Ωστόσο, η παρέμβαση γινόταν με παρουσία τραγουδιών, κάτι που είναι αρκετά ενισχυτικό για τη Νεφέλη.

Όταν η συμπεριφορά στη φάση που περιγράφηκε σταθεροποιήθηκε, θεωρήσαμε σκόπιμο πως πρέπει να προχωρήσουμε. Έτσι, στη δεύτερη φάση ξεκινήσαμε τη διδασκαλία χρήσης πιρουνιού, αλλά μόνο στο τοστ. Αυτό έγινε γιατί όπως παίρνει τα κομμάτια του τοστ με το χέρι και παίζει, εκείνα διαλύονται και πέφτουν κάτω με αποτέλεσμα να τρώει σχεδόν το μισό και το υπόλοιπο να πετιέται, ενώ με τη βοήθεια του πιρουνιού κάτι τέτοιο δε θα συμβαίνει. Με το μήλο συνεχίσαμε όπως στην πρώτη φάση γιατί είναι πολύ ενισχυτικό για τη Νεφέλη και σκεφτήκαμε πως δε θα ήταν σκόπιμο να ξεκινήσουμε τη διδασκαλία από αυτό. Πάλι λοιπόν, έκοβα το τοστ σε κομμάτια, αλλά τώρα έβαζα ένα κομμάτι στο πιρούνι και το άφηνα στο πιάτο μπροστά της με στραμμένη τη λαβή προς το μέρος της και κατέγραφα τη συχνότητα που θα πάρει το πιρούνι για να φάει το κομμάτι ή που θα προσπαθούσε να το βγάλει από το πιρούνι και να το φάει με το χέρι. Σαν ενίσχυση σε αυτή τη φάση αρχικά σκεφτήκαμε να της δίνουμε αμέσως ένα δεύτερο κομμάτι αλλά αυτό δεν ήταν εφικτό γιατί ήδη έτρωγε αυτό που είχε πάρει μόνη της, οπότε χρησιμοποιήσαμε τα τραγούδια και την κοινωνική ενίσχυση (αγκαλιές, γαργαλητό, λεκτική επιβράβευση), που λειτουργούν ενισχυτικά.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

1^η ΦΑΣΗ

ΤΟΣΤ

Όπως ανέφερα παραπάνω, η Νεφέλη έτρωγε το τοστ κάθε πρωί που ερχόταν στο Κέντρο (συνήθως το κόβαμε σε 12 κομμάτια, εκτός από δυο φορές που το κόψαμε στα 16). Νωρίτερα στο σπίτι είχε φάει, παρόλα αυτά σχεδόν πάντα έδειχνε πολύ πεινασμένη. Κάθε ημέρα όμως, ήταν διαφορετική όσον αφορά τη διάθεση της, για αυτό θα περιγράψω την κάθε μέρα ξεχωριστά.

1^η Ημέρα

Την πρώτη μέρα της παρέμβασης η Νεφέλη ήταν αρκετά νυσταγμένη, χωρίς μεγάλη όρεξη για φαγητό. Όπως φαίνεται και στον πίνακα από κάτω, πήρε έξι φορές ένα κομμάτι και δυο φορές δυο κομμάτια από το πιάτο. Είναι πολύ σημαντικό ότι οι κινήσεις της ήταν ήρεμες και όχι απότομες, δηλαδή δεν άρπαζε. Παρατήρησα ότι τη δεύτερη φορά που πήρε δυο κομμάτια, ήταν κοντά το ένα στο άλλο, οπότε υπέθεσα ότι η απόσταση μεταξύ των κομματιών ενδεχομένως να παίζει κάποιο ρόλο. Επίσης, κάτι αξιοσημείωτο είναι πως σηκωνόταν αρκετές φορές από το τραπέζι και περπατούσε, κρατώντας τα κομμάτια και παίζοντας με αυτά, τα οποία διαλύονταν και έπεφταν κάτω.

Πίνακας 1

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	6
2 Κομμάτια	2
3 Κομμάτια	-
4 Κομμάτια	-

2^η Ημέρα

Την επόμενη μέρα, έδειχνε να πεινάει περισσότερο. Περίμενε πολύ καλά όσο ετοιμάζα το φαγητό αλλά και κατά τη διάρκεια που έτρωγε. Καθόταν στην καρέκλα και έπαιρνε τα κομμάτια χωρίς πάλι να αρπάζει. Εδώ, δοκιμάσαμε να βάλουμε μισές φορές 4 κομμάτια στο πιάτο και τις υπόλοιπες 5, για να δούμε αν υπάρχει διαφορά, τα

αποτελέσματα φαίνονται στον πίνακα 2. Πρέπει να τονιστεί ότι ήταν ήρεμη και δεν σηκώθηκε πολλές φορές από τη θέση της.

Πίνακας 2

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	5 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	8	9
2 Κομμάτια	-	1
3 Κομμάτια	-	-
4 Κομμάτια	-	-
5 Κομμάτια	-	-

3^η Ημέρα

Την τρίτη ημέρα, η Νεφέλη πεινούσε πολύ και περίμενε αρκετή ώρα μέχρι να ετοιμάσω το φαγητό. Όπως φαίνεται και στον πίνακα 3, οι φορές που πήρε 2 κομμάτια αυξήθηκαν. Τη δεύτερη και τη τρίτη φορά που πήγαμε να γεμίσουμε το πιάτο της, εκείνη έκανε κίνηση και άρπαξε κάποια κομμάτια από το τάπερ τα οποία της τα αφαιρέσαμε. Όταν τελείωσε το φαγητό της και βγήκε από το δωμάτιο ήθελε να αρπάξει το φαγητό άλλων παιδιών που έτρωγαν στο χώρο του ισογείου γιατί πεινούσε κι άλλο. Εκδήλωνε γκρίνια γιατί οι θεραπευτές δεν της έδιναν πρόσβαση, αλλά εκείνη παρέμενε στο χώρο και επέμενε να πλησιάζει.

Πίνακας 3

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	4
2 Κομμάτια	4
3 Κομμάτια	-
4 Κομμάτια	-

4^η Ημέρα

Εκείνη την ημέρα η Νεφέλη δεν είχε κοιμηθεί καλά και από όταν ήρθε στον φορέα ήταν σε υπερένταση. Κατά τη διάρκεια του φαγητού ήταν αρκετά υπερκινητική, δεν καθόταν πολύ στη καρέκλα της. Είχε ανάγκη να παίζει με ένα χαρτόνι στο χέρι της από το πρωί και όσο έτρωγε. Αυτό που μου έκανε εντύπωση ήταν ότι παρόλο που έπαιζε με το χαρτόνι στο ένα χέρι, με το άλλο έπαιζε συχνά και με

το φαγητό, δηλαδή το έτριβε στην παλάμη και τα δάχτυλά της. Όσον αφορά τα κομμάτια που έπαιρνε, τα αποτελέσματα φαίνονται στον πίνακα 4.

Πίνακας 4

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	8
2 Κομμάτια	2
3 Κομμάτια	-
4 Κομμάτια	-

5^η Ημέρα

Και αυτή την ημέρα η Νεφέλη ήταν αρκετά υπερκινητική, δεν καθόταν πολλή ώρα στο τραπέζι για να φάει και σηκωνόταν για να περπατήσει. Παράλληλα ήταν αρκετά έντονο το παιχνίδι με το χαρτόνι στο χέρι. Παρουσίαζε μειωμένο ενδιαφέρον για το φαγητό, έπαιζε πολύ με αυτό στο χέρι και το περισσότερο της έπεφτε κάτω. Όταν το πιάτο της άδειασε και μετά ξαναγέμισε δεν του έδωσε καθόλου σημασία, περπατούσε πάνω κάτω στο χώρο, περνούσε από δίπλα και δεν έκανε καμία κίνηση για να πάρει να φάει, απλά κάποιες φορές το κοιτούσε. Μετά από πέντε λεπτά πήρε ένα κομμάτι, μετά από τρία λεπτά περίπου άλλο ένα, μετά από δέκα λεπτά και πολλές βόλτες μέσα έξω στο δωμάτιο άλλα δυο. Αναλυτικά τα αποτελέσματα είναι στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 5

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	6 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	6
2 Κομμάτια	2
3 Κομμάτια	-
4 Κομμάτια	-
5 Κομμάτια	-
6 Κομμάτια	-

6^η Ημέρα

Την έκτη ημέρα, η Νεφέλη έδειχνε να πεινάει περισσότερο από την προηγούμενη. Πάλι έπαιζε αρκετά με το φαγητό στο χέρι πριν το φάει αλλά δε σηκωνόταν από το τραπέζι όπως έκανε την πέμπτη ημέρα. Ήταν ήρεμη και δεν άρπαζε το φαγητό με απότομες

κινήσεις. Δοκιμάσαμε και αυτή τη μέρα να βάλουμε και περισσότερα κομμάτια στο πιάτο της για να δούμε πως θα συμπεριφερθεί. Ο αριθμός των κομματιών που έπαιρνε είναι αποτυπωμένος στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 6

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	6 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	6	4
2 Κομμάτια	1	1
3 Κομμάτια	-	-
4 Κομμάτια	-	-
5 Κομμάτια	-	-
6 Κομμάτια	-	-

7^η Ημέρα

Την έβδομη ημέρα η Νεφέλη πεινούσε πολύ και έδειχνε αρκετό ενδιαφέρον για το φαγητό. Καθόταν πολύ καλά και έτρωγε και σηκώθηκε μόνο μια φορά για να περπατήσει στο δωμάτιο και δεν άρπαζε. Τη δεύτερη φορά που γεμίσαμε το πιάτο της, βάλαμε πέντε κομμάτια και εκείνη αρχικά πήγε να τα πάρει όλα και με τα δυο της χέρια (ήρεμα, χωρίς να αρπάξει) αλλά τελικά της γλιστρούσαν από τα χέρια και πήρε μόνο δυο, δεν επέμεινε και για τα πέντε. Πιο συγκεκριμένα:

Πίνακας 7

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	5 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	2	2
2 Κομμάτια	1	1
3 Κομμάτια	-	-
4 Κομμάτια	-	-
5 Κομμάτια	-	-

8^η Ημέρα

Αυτή τη μέρα η Νεφέλη ήταν πολύ χαρούμενη. Πεινούσε αλλά έπαιζε αρκετά με το φαγητό στα χέρια της και αρκετό από αυτό

της έπεφτε κάτω. Μια φορά (όταν το πιάτο της είχε έξι κομμάτια) ενώ είχε πάρει δυο κομμάτια και είχε φάει μόνο το ένα, πήρε ακόμα δυο με το άλλο της χέρι και έπαιζε με αυτά. Πιο αναλυτικά:

Πίνακας 8

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	6 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	6	2
2 Κομμάτια	1	2
3 Κομμάτια	-	-
4 Κομμάτια	-	-
5 Κομμάτια	-	-
6 Κομμάτια	-	-

ΜΗΛΟ

Στη Νεφέλη αρέσουν πάρα πολύ τα φρούτα, έτσι κάθε μέρα γύρω στις έντεκα το πρωί τρώει ένα μήλο (κάποιες φορές είχε αχλάδι αντί για μήλο, κάτι που της αρέσει εξίσου πολύ) με δική της πρωτοβουλία, δηλαδή θα δώσει την τσάντα της στον θεραπευτή και θα διαλέξει το μήλο αν έχει και άλλες επιλογές μαζί. Και στο μήλο ακολουθούσαμε την ίδια διαδικασία με το τοστ, στον ίδιο χώρο στο ισόγειο. Ακολουθεί η περιγραφή κάθε ημέρας ξεχωριστά. (Σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η παρέμβαση στο τοστ και το μήλο ξεκίνησαν και προχωρούσαν παράλληλα τις ίδιες μέρες, απλά για να είναι πιο εύκολη η εξαγωγή συμπερασμάτων περιγράφονται σε ξεχωριστές ενότητες).

1^η Ημέρα

Την πρώτη μέρα της παρέμβασης η Νεφέλη έφαγε πρώτα το μισό μήλο και μετά από μισή ώρα περίπου συνέχισε με το υπόλοιπο. Ζητούσε ώρα πριν να φάει το μήλο του Αλέξανδρου και εκδήλωνε γκρίνια, όταν όμως ηρέμησε της δώσαμε το δικό της. Πεινούσε αρκετά αλλά δεν άρπαζε τα κομμάτια. Μόνο μια φορά στο τέλος όταν για μια στιγμή η θεραπεύτρια που ήταν μαζί της είχε γυρίσει την πλάτη της, η Νεφέλη άρπαξε από το πιάτο της δυο κομμάτια, παρόλο που και το δικό της ήταν γεμάτο. Μια φορά γεμίσαμε το πιάτο της με τέσσερα μεγαλύτερα κομμάτια και τα έφαγε ένα-ένα, δεν είμαι σίγουρη όμως το κατά πόσο το μέγεθος επηρεάζει τη συμπεριφορά της. Αναλυτικά η συμπεριφορά στο μισό μήλο:

Πίνακας 9

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	15
2 Κομμάτια	8
3 Κομμάτια	-
4 Κομμάτια	-

Στο υπόλοιπο μισό μήλο, τις μισές φορές βάζαμε τέσσερα και τις υπόλοιπες πέντε κομμάτια στο πιάτο της. Όταν έπαιρνε περισσότερα από ένα δεν τα έτρωγε όλα μαζί, κάτι που συμβαίνει και τις άλλες φορές και όχι μόνο στο μήλο αλλά και στο τوست, μα τα έχει στο χέρι και τα τρώει ένα-ένα. Τα έπαιρνε ήρεμα χωρίς να αρπάζει. Έπαιζε με τα κομμάτια, κάποια τα έβγαζε από το στόμα τα κρατούσε στο χέρι και μετά τα ξανά έτρωγε. Μια φορά προς το τέλος άρπαξε από το πιάτο του θεραπευτή της και εκείνος της τα αφαίρεσε. Μια φορά γεμίσαμε το πιάτο της με τέσσερα μεγαλύτερα κομμάτια και πήρε δυο φορές ένα και μια φορά δυο κομμάτια. Όταν πήρε δυο το δεύτερο δεν το έφαγε, το έβαλε πίσω στο πιάτο και πήρε το διπλανό. Οι συνολικές μετρήσεις φαίνονται στον πίνακα 10.

Πίνακας 10

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	5 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	4	3
2 Κομμάτια	3	2
3 Κομμάτια	1	1
4 Κομμάτια	-	-
5 Κομμάτια	-	-

2^η Ημέρα

Η Νεφέλη πεινούσε αρκετά και εκδήλωνε γκρίνια όταν στο χώρο έτρωγαν άλλα παιδιά. Όταν προσπαθούσε να πάρει παραπάνω από ένα κομμάτι δεν τα έτρωγε όλα μαζί, έπαιζε στα χέρια και της έπεφταν κάτω. Δεν άρπαζε τα κομμάτια, ήταν ήρεμη. Στον πίνακα φαίνονται οι προσπάθειές της.

Πίνακας 11

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	5 Κομμάτια στο πιάτο	6 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	1	2	1
2 Κομμάτια	4	4	1
3 Κομμάτια	-	-	1
4 Κομμάτια	-	-	-
5 Κομμάτια	-	-	-
6 Κομμάτια	-	-	-

3^η Ημέρα

Αυτή τη μέρα η Νεφέλη είχε αρκετά έντονη μάσηση και υπερκινητικότητα. Παράλληλα είχε ένα μασητήρα με τον οποίο έπαιζε στο χέρι και κάποιες φορές τον δάγκωνε. Μπροστά στο πιάτο της είχε τέσσερα κομμάτια και δεν έπαιρνε κανένα, όταν όμως ο μασητήρας αποσύρθηκε άρχισε να τρώει. Είχε αυξημένη μάσηση σε διάφορα αντικείμενα και κατά τη διάρκεια του φαγητού. Σηκωνόταν συνεχώς και έκανε αρκετές βόλτες μέσα στο δωμάτιο, χωρίς να δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον για το φαγητό. Αναζητούσε διαρκώς αντικείμενα για να μασήσει και κάποιες φορές έπαιρνε φαγητό από κάτω. Όσον αφορά τα κομμάτια που έπαιρνε, τα αποτελέσματα φαίνονται στον πίνακα 12.

Πίνακας 12

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	5 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	10	1
2 Κομμάτια	7	2
3 Κομμάτια	-	-
4 Κομμάτια	-	-
5 Κομμάτια	-	-

4^η Ημέρα

Την τέταρτη ημέρα η Νεφέλη είχε μαζί της αχλάδι αντί για μήλο. Θέλαμε να δοκιμάσουμε να μπουν πολλά κομμάτια στο πιάτο

της ώστε να είναι γεμάτο γιατί με τα τέσσερα, πέντε ή έξι κομμάτια είναι σχεδόν άδειο, και με το φρούτο ήταν πιο εύκολο να υλοποιηθεί. Όπως φαίνεται και στον πίνακα 13, είχε την τάση να παίρνει πολλά κομμάτια όταν το πιάτο φαινόταν γεμάτο. Ωστόσο, δεν τα άρπαζε, έπαιζε με αυτά στο χέρι και περπατούσε στο δωμάτιο. Δεν τα έτρωγε όλα μαζί αλλά έφαγε σχετικά γρήγορα συγκριτικά με άλλες φορές. Πριν της δώσουμε το πιάτο πρώτη φορά με τα δέκα κομμάτια της δώσαμε δύο τρία για να μην πεινάει πάρα πολύ.

Πίνακας 13

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	10 Κομμάτια στο πιάτο	16 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	2	2
2 Κομμάτια	4	2
3 Κομμάτια	-	1
4 Κομμάτια	-	1
5 Κομμάτια	-	1

5^η Ημέρα

Και εκείνη την ημέρα είχε αχλάδι μαζί της η Νεφέλη. Γενικά μέσα στη μέρα είχε έντονη μάσηση σε μη βρώσιμα αντικείμενα. Την ώρα που έτρωγε το φρούτο έπαιζε έντονα με τα κομμάτια στα χέρια, καθώς όπως φαίνεται και στον πίνακα 14, έπαιρνε παραπάνω από ένα κομμάτια αρκετές φορές, και αρκετά της έπεφταν κάτω.

Πίνακας 14

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	8
2 Κομμάτια	5
3 Κομμάτια	4
4 Κομμάτια	-

6^η Ημέρα

Αυτή τη μέρα έφαγε μήλο. Πεινούσε από το πρωί πάρα πολύ. Αρκετά κομμάτια της έπεφταν κάτω γιατί έπαιζε με αυτά στο χέρι. Από την τρίτη φορά που γεμίσαμε το πιάτο της βάζαμε ένα μπροστά

της και τρία πιο πίσω, έπαιρνε όμως τυχαία αυτό που ήταν μπροστά και το πάνω αριστερά ή τα δυο από πάνω πιο συχνά. Δεν δούλεψε αυτή η αλλαγή στο να παίρνει μόνο ένα. Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνονται αναλυτικά τα αποτελέσματα των προσπαθειών της.

Πίνακας 15

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	14
2 Κομμάτια	21
3 Κομμάτια	-
4 Κομμάτια	-

7^η Ημέρα

Πεινούσε πάρα πολύ και ώρα πριν ξεκινήσει να τρώει το μήλο έβλεπε φαγητά στο χώρο. Σηκωνόταν συχνά για να περπατήσει στο δωμάτιο. Όταν έπαιρνε πολλά κομμάτια τα κρατούσε στο χέρι αλλά τα έτρωγε σχετικά γρήγορα. Ζητούσε πολύ έντονα να φάει, κάποιες φορές μάλιστα φωνοποιούσε «μαμ», αλλά η θεραπεύτρια της γέμιζε το πιάτο λίγο καθυστερημένα. Στο ενδιάμεσο, έπαιζε λίγο με ένα χαρτόνι αλλά το ενδιαφέρον για το φαγητό δεν άλλαξε καθόλου. Σε κάποια στιγμή, κρατούσε στο ίδιο χέρι το μήλο και το χαρτόνι και έπαιζε. Μια φορά προς το τέλος που σηκώθηκε και βγήκε έξω από το δωμάτιο την ακολούθησε και η θεραπεύτρια και όταν γύρισε άρπαξε δυο φέτες από το πιάτο της θεραπεύτριας, η μια από τις οποίες της έπεσε κάτω. Αναλυτικά η συμπεριφορά:

Πίνακας 16

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	3 Κομμάτια στο πιάτο	4 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	3	16
2 Κομμάτια	2	12
3 Κομμάτια	-	2
4 Κομμάτια	-	-

8^η Ημέρα

Εκείνη την ημέρα μόνο την πρώτη φορά της βάλαμε τέσσερα κομμάτια μήλο στο πιάτο και όλες τις υπόλοιπες πέντε. Πεινούσε

πολύ αλλά δεν άρπαζε και δεν έπαιρνε τα κομμάτια γρήγορα ή με ένταση. Μπορεί να παίρνει δυο κομμάτια αλλά παίζει στο πιάτο και πολλές φορές το ένα της πέφτει και τρώει μόνο το ένα. Δεν σηκωνόταν να περπατήσει, καθόταν στην καρέκλα της και περίμενε πολύ ωραία. Μια φορά μόνο έκανε απότομη κίνηση και πέταξε κάτω το πιάτο της με το φαγητό πριν προλάβει ο θεραπευτής να της το αφήσει.

Πίνακας 17

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	5 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	2	13
2 Κομμάτια	2	10
3 Κομμάτια	-	2
4 Κομμάτια	-	-
5 Κομμάτια	-	-

9^η Ημέρα

Ήταν πολύ χαρούμενη και πεινούσε αρκετά. Δε σηκώθηκε καθόλου από τη θέση της και περίμενε πολύ ωραία. Έπαιζε στα χέρια της με τα κομμάτια. Κάποιες φορές έπαιρνε δυο κομμάτια αλλά μετά το ένα το άφηνε στο πιάτο. Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται αναλυτικά η συμπεριφορά της.

Πίνακας 18

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	6 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	15	1
2 Κομμάτια	15	1
3 Κομμάτια	1	1
4 Κομμάτια	-	-
5 Κομμάτια	-	-
6 Κομμάτια	-	-

10^η Ημέρα

Ήταν ήρεμη και χαρούμενη, ωστόσο στην αρχή πήγε να αρπάξει από το πιάτο της θεραπεύτριας όσο εκείνη έκοβε το μήλο, αλλά την πρόλαβε. Όσο έτρωγε δεν άρπαζε τα κομμάτια. Τα κρατούσε στο χέρι και έπαιζε, έπαιρνε δυο κομμάτια έτρωγε ένα και

έπαιρνε άλλο ένα για να παίζει, δεν τα έτρωγε όλα αμέσως. Κάποια στιγμή βγήκε έξω, όταν γύρισε στο δωμάτιο έκατσε στο πάτωμα και όταν σηκώθηκε άρπαξε δυο κομμάτια απότομα από το δικό της πιάτο.

Πίνακας 19

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	27
2 Κομμάτια	15
3 Κομμάτια	4
4 Κομμάτια	-

11^η Ημέρα

Το αχλάδι ήταν κομμένο σε ένα μπολ μέσα στο ψυγείο. Όταν πήγαμε στην κουζίνα για να πάρουμε μαζί το φαγητό, εκείνη άρπαξε από το μπολ. Όσο έτρωγε ήταν χαρούμενη και ήρεμη, δε σηκώθηκε καμία φορά και περίμενε πολύ ωραία. Δεν άρπαζε τα κομμάτια που έπαιρνε, όταν έπαιρνε δυο κομμάτια τα είχε στο χέρι και έπαιζε, δεν τα έτρωγε όλα μαζί. Σχεδόν πάντα είχε ένα ή δυο κομμάτια στο χέρι της και έπαιζε όσο έτρωγε.

Πίνακας 20

Συχνότητα του αριθμού κομματιών που έπαιρνε

	4 Κομμάτια στο πιάτο	5 Κομμάτια στο πιάτο
1 Κομμάτι	14	3
2 Κομμάτια	3	1
3 Κομμάτια	-	-
4 Κομμάτια	-	-
5 Κομμάτια	-	-

2^η ΦΑΣΗ

Μετά από μιάμιση βδομάδα που περίπου διήρκεσε η πρώτη φάση, ρίχνοντας μια ματιά στα δεδομένα είδα πως η συμπεριφορά της Νεφέλης δεν ήταν απόλυτα προβλέψιμη αλλά είχε σε κάποιο

βαθμό σταθεροποιηθεί. Δηλαδή κυρίως έτεινε να παίρνει ένα ή δυο κομμάτια και πολύ σπάνια τρία, γεγονός που κατά βάση εξαρτάται από τη διάθεσή της. Μετά από συζήτηση με τον υπεύθυνο θεραπευτή της, αποφασίσαμε να δοκιμάσουμε να πάμε ένα βήμα παρακάτω και να ξεκινήσουμε τη διδασκαλία ώστε να αρχίσει να χρησιμοποιεί πιρούνι στο φαγητό της. Η φάση αυτή ξεκίνησε με το τοστ, αλλά λόγω περιορισμένου χρόνου δεν μπόρεσε να ολοκληρωθεί. Παρακάτω, περιγράφεται κάθε μέρα ξεχωριστά, όπως και στην προηγούμενη φάση.

1^η Ημέρα

Είχε φάει στο σπίτι δυο αυγά και γάλα αλλά ήρθε και πεινούσε αρκετά. Όσο κόβαμε το τοστ περίμενε πολύ ωραία χωρίς να κάνει κίνηση και της δώσαμε ένα κομμάτι. Κατά τη διάρκεια είχε πρόσβαση στο πιάτο, στην αρχή πήρε ένα κομμάτι με σχετικά γρήγορη κίνηση και μετά τρία μαζί. Στη συνέχεια, πήγαμε στο δωμάτιο και προσπαθούσαμε να φάει με το πιρούνι. Ξεκινήσαμε έχοντας στο πιάτο ένα κομμάτι καρφωμένο στο πιρούνι κοντά της και ένα άλλο μόνο του. Τέσσερις φορές πήρε το πιρούνι και έφαγε το κομμάτι που ήταν καρφωμένο, όμως αμέσως έπαιρνε και άλλα κομμάτια με το χέρι. Αρκετά της έπεφταν κάτω και έδειχνε ότι πεινούσε πάρα πολύ. Τρεις φορές πήρε με το χέρι της το κομμάτι που ήταν καρφωμένο στο πιρούνι και δεν τον χρησιμοποίησε. Όταν το τοστ τελείωσε, έπιασε δυο φορές το πιρούνι και το έδωσε στον θεραπευτή της.

Βλέποντας τη συμπεριφορά της την πρώτη μέρα, κρίναμε πως θα ήταν καλύτερο να συνεχίσουμε με πιο απλές συνθήκες, έχοντας στο πιάτο μόνο το πιρούνι με καρφωμένο ένα κομμάτι και τίποτα άλλο, για να είναι πιο εύκολη η διδασκαλία. Σε επόμενο στάδιο, που η συμπεριφορά θα έχει θεμελιωθεί θα μπορούσε να εμπλουτιστεί πάλι για να ελεγχθεί η γενίκευση.

2^η Ημέρα

Πεινούσε αρκετά αλλά ήταν ήσυχη, δε γκρίνιαζε και δεν σηκωνόταν από τη θέση της. Αρχικά, έπαιρνε το φαγητό από το πιρούνι με το χέρι αλλά αργότερα αμέσως ανταποκρίθηκε στην λεκτική και σωματική υποβολή (ως σωματική υποβολή ο θεραπευτής ακουμπούσε ελαφρά τον αγκώνα του χεριού της για να το κινήσει και να πιάσει το πιρούνι) για να χρησιμοποιήσει το πιρούνι. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται αναλυτικά η συμπεριφορά της.

Πίνακας 21

Συχνότητα συμπεριφοράς κατά τη χρήση πιρουνιού

	Συχνότητα συμπεριφοράς
Παίρνει το κομμάτι από το πιρούνι με το χέρι	3
Πιρούνι με υποβολή	8
Πιρούνι χωρίς υποβολή	1

3^η Ημέρα

Ήταν ήρεμη και πεινούσε αλλά σε φυσιολογικά επίπεδα και όχι υπερβολικά. Στις πρώτες δοκιμασίες έβγαζε το κομμάτι από το πιρούνι με το χέρι και έπαιζε, αργότερα όμως ανταποκρίθηκε στην υποβολή και κάποιες φορές μάλιστα το έπιασε και χωρίς υποβολή, όπως φαίνεται και στον πίνακα 22. κατά τη διάρκεια σηκώθηκε μόνο δυο φορές, τη μια για να περπατήσει και την άλλη για να πιεί νερό.

Πίνακας 22

Συχνότητα συμπεριφοράς κατά τη χρήση πιρουνιού

	Συχνότητα συμπεριφοράς
Παίρνει το κομμάτι από το πιρούνι με το χέρι	3
Πιρούνι με υποβολή	8
Πιρούνι χωρίς υποβολή	7

4^η Ημέρα

Εκείνη την ημέρα η Νεφέλη δεν είχε φάει στο σπίτι γιατί κοιμόταν, είχε πιεί μόνο το γάλα της. Πριν το τοστ έφαγε μια ριζογκοφρέτα. Ήταν πάρα πολύ καλή, ήρεμη και χαρούμενη. Έδειχνε το φαγητό όταν ήθελε και μάλιστα κάποιες φορές έλεγε «μαμ». Σηκώθηκε μόνο δύο φορές για να περπατήσει λίγο στο δωμάτιο και αμέσως ξανά καθόταν. Αυτό που είναι αξιοσημείωτο είναι πως, όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί,

χρησιμοποίησε το πιρούνι σχεδόν όλες τις φορές χωρίς καθόλου υποβολή.

Πίνακας 23

Συχνότητα συμπεριφοράς κατά τη χρήση πιρουνιού

	Συχνότητα συμπεριφοράς
Παίρνει το κομμάτι από το πιρούνι με το χέρι	3
Πιρούνι με υποβολή	-
Πιρούνι χωρίς υποβολή	15

5^η Ημέρα

Την πέμπτη και τελευταία μέρα της παρέμβασης η Νεφέλη ήταν πάλι πάρα πολύ καλή. Ήταν ήρεμη, χαρούμενη και δεν σηκώθηκε καθόλου κατά τη διάρκεια του φαγητού. Τρεις φορές μόνο έβγαλε το κομμάτι από το πιρούνι και το έφαγε με το χέρι, τη μια δεν ήταν στραμμένο στη μεριά της και τις άλλες δυο πήρε μόνο το μισό, το υπόλοιπο κομμάτι το έφαγε κανονικά. Πιο συγκεκριμένα η συμπεριφορά της αποτυπώνεται στον πίνακα:

Πίνακας 24

Συχνότητα συμπεριφοράς κατά τη χρήση πιρουνιού

	Συχνότητα συμπεριφοράς
Παίρνει το κομμάτι από το πιρούνι με το χέρι	3
Πιρούνι με υποβολή	-
Πιρούνι χωρίς υποβολή	11

Γενίκευση σε άλλα πλαίσια, δυσκολίες και προτάσεις βελτίωσης της παρέμβασης.

Κατά την πορεία εξέλιξης της παρέμβασης άρχισα να καταλαβαίνω πραγματικά πόσο δύσκολο είναι να ελεγχθεί το περιβάλλον ενός ατόμου ώστε να απομονωθούν οι συμπεριφορές και να εντοπιστούν οι παράγοντες που τις επηρεάζουν. Παράλληλα, εντόπισα και κάποια λάθη που έκανα, προφανώς άθελά μου. Η πρώτη φάση της παρέμβασης που έγινε στο τοστ και παρέμεινε η ίδια στο μήλο για όλο το χρονικό διάστημα, θεωρούσα πως είναι φάση παρατήρησης συμπεριφοράς, καθώς ήθελα να δω ποια θα είναι η συμπεριφορά της Νεφέλης όταν έχει ελεύθερη πρόσβαση στο φαγητό, πριν προχωρήσω στην παρέμβαση. Ωστόσο, ποτέ πριν στο ιστορικό της η Νεφέλη δεν είχε αφηθεί ελεύθερη με ένα πιάτο φαγητό, οπότε ήταν κανονικά φάση παρέμβασης και όχι παρατήρησης, γιατί αλλάξαμε κάτι στο περιβάλλον της Νεφέλης. Και παρόλο που δεν χρησιμοποιούσα κανένα είδος ενισχυτή (παρά μόνο τα τραγούδια στον υπολογιστή, τα οποία όμως ακούγονταν σε όλη τη διάρκεια του φαγητού και δεν ήταν αποτέλεσμα μια συγκεκριμένης συμπεριφοράς), η συμπεριφορά της σε κάποιο βαθμό είχε σταθεροποιηθεί.

Ολοκληρώνοντας την εμπειρία μου στο συγκεκριμένο πλαίσιο αναγνώρισα κάποιους λόγους που ενδέχεται να δρουν ανασταλτικά στην λειτουργία της παρέμβασης αλλά και στην γενίκευσή της. Αρχικά, η παρέμβαση δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί λόγω περιορισμένου χρόνου, επομένως είναι αναμενόμενο να μην γενικευτεί και σε άλλα πλαίσια. Ωστόσο, ακόμα και να είχα περισσότερο χρόνο, πιστεύω πως είναι πολύ δύσκολο να θεμελιωθεί και να γενικευτεί αυτή η συμπεριφορά εξαιτίας κάποιων παραγόντων.

Πρώτον, από τα δεδομένα φαίνεται ότι το άρπαγμα, ο αριθμός των κομματιών που παίρνει και γενικά το ενδιαφέρον της για το φαγητό εξαρτάται από τη διάθεσή της, την υπερκινητικότητα και την ανάγκη για μάσηση μη βρώσιμων αντικειμένων. Η διάθεσή της όμως και όλα τα υπόλοιπα, αλλάζουν περιοδικά μέσα στο μήνα χωρίς κάποια εμφανή αλλαγή στο περιβάλλον της. Πιστεύουμε ότι μπορεί να ευθύνεται το φάρμακο που παίρνει για αυτές τις αλλαγές στο παιδί, αλλά είναι κάτι που δεν μπορούμε να αλλάξουμε και επομένως οι αλλαγές αυτές θα επηρεάζουν συνεχώς τη συμπεριφορά της και δεν θα επιτρέπουν εύκολα την θεμελίωση μιας νέας συμπεριφοράς για το φαγητό.

Δεύτερον, η παρέμβαση έγινε μόνο σε δυο από τα φαγητά που τρώει η Νεφέλη και μόνο στο περιβάλλον του Κέντρου Ημέρας. Πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη ότι συνεχίζει να τρώει άλλα φαγητά στον φορέα (π.χ. το μεσημεριανό της) στα οποία δεν έχει ελεύθερη πρόσβαση και ότι στο σπίτι η μητέρα της την ταΐζει όσο εκείνη

είναι καθισμένη σε ένα καρεκλάκι για μωρά (δηλαδή είναι πολύ περιορισμένη). Επομένως είναι αδύνατο να περιμένουμε κάτω από αυτές τις συνθήκες η συμπεριφορά να θεμελιωθεί και να γενικευτεί μετά από τη συγκεκριμένη παρέμβαση. Αναγνωρίζω πως είναι ένα πολύ θετικό βήμα αυτό που έγινε γιατί φάνηκε να ανταποκρίνεται άμεσα η Νεφέλη, όμως πρέπει να συνεχιστεί και σταδιακά να συμπεριληφθούν και άλλα φαγητά και να αρχίσει να κάνει κάτι παρόμοιο και η μητέρα της, αν θέλουμε πραγματικά να δούμε αποτελέσματα. Κάτι τέτοιο πιστεύω θα βοηθήσει πολύ.

Τέλος, πιστεύω πως αξίζει να τονιστεί ότι η Νεφέλη έπαιρνε πολλά κομμάτια φαγητού, αλλά δεν τα έτρωγε όλα μαζί. Επίσης, είναι πολύ σημαντικό το ότι δεν τα άρπαζε (σπάνια παρατηρήθηκε αυτό) και τα έπαιρνε κυρίως με ήρεμες κινήσεις. Ουσιαστικά ο λόγος που έπαιρνε πολλά κομμάτια μαζί ήταν για να παίζει με αυτά στο χέρι της, επομένως το ενισχυτικό γεγονός αυτής της συμπεριφοράς δεν είναι το αρκετό φαγητό στο στόμα αλλά τα αυτόματα σωματισθητικά ερεθίσματα που παράγονται από την τριβή της τροφής στα χέρια. Απόδειξη αυτού αποτελεί επίσης το γεγονός ότι έπαιρνε κομμάτια φαγητού στο χέρι της ακόμα και όταν έτρωγε, όχι όμως για να τα φάει. Εκείνη τα κρατούσε στο χέρι και έπαιζε. Αυτό βέβαια μπορεί να είναι πρόβλημα στην πορεία της παρέμβασης, καθώς δεν γίνεται να τρώει όλα τα φαγητά αρχικά με το χέρι και να τα τρίβει (για παράδειγμα το μεσημεριανό της γεύμα).

Όλα τα παραπάνω είναι σκέψεις πάνω στο θέμα που ασχολήθηκα κατά το διάστημα της πρακτικής άσκησης, που με βοήθησαν να καταλάβω καλύτερα τη συμπεριφορά και τη συνθετότητά της. Ελπίζω να συνεχιστεί αυτό που ξεκίνησα και κάποια στιγμή η Νεφέλη να τρώει κανονικά το φαγητό της μόνη της με τη βοήθεια πιρουνιού ή κουταλιού.

Η Εμπειρία της Πρακτικής Άσκησης

Σε γενικό επίπεδο, αναμφισβήτητα η εμπειρία της πρακτικής άσκησης μας προσέφερε πρακτική γνώση πάνω σε ότι μαθαίνουμε τέσσερα χρόνια στο πανεπιστήμιο. Προσωπικά, είδα πως λειτουργεί ένας φορέας για παιδιά με Αυτισμό, με τα προτερήματα και τα μειονεκτήματά του, τις ευκολίες και τις δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε, καθώς επίσης και ότι η προσέγγιση της Πειραματικής και Εφαρμοσμένης Ανάλυσης Συμπεριφοράς έχει πολλά να προσφέρει στη βελτίωση των συνθηκών της ζωής αυτών των ατόμων. Ήταν η πρώτη φορά που ήρθα σε επαφή με το κλινικό έργο στην πράξη, γεγονός που θα αποτελέσει εφόδιο για την μετέπειτα πορεία και τις επιλογές μου όσον αφορά την επιλογή εργασίας. Πολύ σημαντικό κομμάτι της όλης εμπειρίας αποτέλεσαν οι θεραπευτές που δουλεύουν στον φορέα, οι οποίοι μας φέρθηκαν με σεβασμό και μας αντιμετώπιζαν ως ισότιμους, καθοδηγώντας και εξηγώντας μας κάθε βήμα της δουλειάς τους. Πραγματικά, κάτι που έγινε ξεκάθαρο είναι ότι η θετική ενίσχυση σε αντίθεση με την τιμωρία, έχει θεαματικά αποτελέσματα τόσο στο θεραπευτικό, όσο και στο συνεργατικό κομμάτι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Μέλλον, Ρ. (2007). *Ψυχολογία της Συμπεριφοράς*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Wilmshurst, L. (2011). *Εξελικτική Ψυχοπαθολογία. Μια αναπτυξιακή προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.